

88. KONSTANTY HEKTOR PRÓSZYŃSKI (PROSZYŃSKI)

1. DATA I MIEJSCE URODZENIA I ŚMIERCI – ur. 27 XII 1859 majątek Ustroń, gubernia mińska, Cesarstwo Rosyjskie; zm. 25 [data według zaświadczenia rektoratu USB, natomiast według publikowanych wspomnień pośmiertnych – 26] VIII 1936 Wilno.

2. RODZINA – ojciec: Konstanty Julian Prószyński h. Lubicz (1821–1888), matka: Maria z domu Uniechowska h. Ostoja, 1. żona: Maria z domu Dynowska h. Doliwa (1871 [inne lata – błędne] –1928 [w chwili śmierci miała 57 lat wg metryki zgonu], dzieci: Jarosław (1888–1968), malarz, uczeń Leona Wyczółkowskiego, Wojciecha Kossaka i Jacka Malczewskiego [*Polski Słownik Biograficzny* [dalej: *PSB*] 28: 569], Barbara (1890–1943), Janina (1890–1959), Jerzy (1890), Konstanty (1894–1941), zmarł w obozie koncentracyjnym Mauthausen [*PSB* 28: 569], Kazimierz (1901–1944), architekt wnętrz, projektant mebli, publicysta, monarchista, zginął podczas powstania warszawskiego [*PSB* 28: 563–565] [mieszkał z matką w Warszawie], 2. żona: Malwina z domu Kozłowska (1890–?; ślub: 25 III 1929), synowie:

Leonard (1924–?), Mirosław (1927–?), Lech (1930–?). Poprzez babkę, Julię z Radziwiłłów, skoligacony był z tym rodem książęcym.

3. WYKSZTAŁCENIE – 7 klas w IV gimnazjum w Warszawie, świadectwo dojrzałości uzyskał jako ekstern w gimnazjum w Kaliszu w 1878, 3 lub 4 semestry studiów przyrodniczych na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim.

4. STOPNIE NAUKOWE I DANE BIBLIOGRAFICZNE ROZPRAW – Nie miał formalnych stopni naukowych.

5. PRZEBIEG PRACY ZAWODOWEJ – Od 1880 zarządzał rozległymi (ok. 3 tys. mórg czyli ok. 1726 ha) dobrami rodzinnymi w Mińszczyźnie. 1917/1918 – uczył w polskiej szkole w Mińsku. Od I III [lub od 20 VI] 1919 – nominacja na inspektora szkół pow. nowogrodzkiego, a od II 1919 pełnił obowiązki inspektora w powiecie wileńskim. Na stanowisko inspektora (głównego ogrodnika) tworzącego się Ogrodu Botanicznego w Wilnie mianowany został być może już w III 1919, natomiast 1 III 1920 – oficjalna nominacja na inspektora (początkowo: zastępcy inspektora), 31 VII 1936 – emerytowany.

6. PODRÓŻE NAUKOWE – przed 1907 – Galicja (w tym Zakopane), 1922 – Finlandia i Szwecja.

7a. ZAKRES BADAŃ BOTANICZNYCH – taksonomia roślin i grzybów.

7b. LICZBA WSZYSTKICH PUBLIKACJI BOTANICZNYCH, MIEJSCE OPUBLIKOWANIA PEŁNEJ BIBLIOGRAFII PRAC, WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PRAC – Opublikował 3 naukowe prace botaniczne, poniższy ich spis jest zarazem pełną jego bibliografią: 1. 1907. Rośliny nowe dla flory polskiej. *Pamiętnik Fizyograficzny XIX* dział C: 81–83 + tab. I–III; 2. 1925. Fungi polonici. I. Genus *Inocybe*. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności* 30(2): 11; 3. 1931. Spis wyższych grzybów z rzędu Obłoczniaków (*Hymenomycetes*), zebranych w okolicy m. Trok i w lasach przyległych – w latach 1926–29. Liste des champignons *Hymenomycetes*, trouvés dans la région de Troki (palatinat de Wilno, Pologne). *Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział*

Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles (za 1930) 6: 1–15 + tab. I–IV.

Był także w latach 1923–1935 współautorem spisów nasion oferowanych do wymiany wydawanych przez Ogród Botaniczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

7c. GŁÓWNE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE – Był zamierzonym badaczem i świetnym znawcą flory kwiatowej i wyższych grzybów terenów północno-wschodniej Polski. Opisał nowe gatunki roślin: *Orlaya vilnensis* i *Salix polessiae* [patrz: p. 7b, poz. 1], opisał nowe gatunki grzybów: *Amanita vaginata* Bull. var. *gigas*, *Clitocybe infracta*, *Cortinarius carneiceps*, *Cortinarius zebrinus*, *Hebeloma trocense*, *Hygrophorus helvelloides*, *Pholiota elephantopus*, *Tricholoma fusipedi affine*, *Tricholoma viscidum* [patrz: p. 7b, poz. 3], opublikował spis 370 gatunków grzybów zaliczanych dawniej do rzędu *Hymenomycetes* wstępujących w okolicach Trok [patrz: p. 7b, poz. 3].

Na temat jego monografii grzybów wraz z barwnym atlasem – patrz: p. 12.

8. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, ORGANIZATORSKA I KOLEKCYJERSKA – 1917/1918 – w polskich szkołach średnich w Mińsku uczył łaciny i historii. Pełniąc funkcję inspektora szkół w powiecie nowogrodzkim założył ok. 50 szkół i jedno gimnazjum, w którym uczył łaciny i historii. Na stanowisku inspektora Ogródu Botanicznego w Wilnie, pomimo znacznych trudności i częstych niedoborów budżetu, zorganizował, a następnie rozwijał szereg interesujących kolekcji roślin: w 1920 – pierwsze kwatery zielnych roślin gruntowych oraz drzew i krzewów, w 1922 – działy roślin kwiatowych i systematyki ogólnej oraz sztuczna wydma z odpowiednią roślinnością, 1925 – kolekcja roślin uprawnych, 1926 – dział ekologii roślin, większy basen z roślinnością wodną, początek budowy dużej szklarni (pierwsza jej część oddana do użytku w 1929), 1927 – uzupełnienie kolekcji drzew i krzewów, sztuczne torfowisko wysokie, alpinarium, w następnych latach – skompletował zestaw gatunków flory wileńskiej i nowogrodzkiej, powiększył kolekcję roślin egzotycznych. Bardzo skrupulatnie

kontrolował oznaczenia nasion oferowanych do wymiany, dzięki czemu z nasion tych chętnie korzystały inne ogrody botaniczne. Dla Zakładu Systematyki Roślin Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie wykonał kilkadziesiąt barwnych tablic dydaktycznych (co najmniej 559 sztuk), wykonał także atlas malowanych z natury roślin kwiatowych Polesia i Wileńszczyzny (co najmniej 200 tablic).

9. DZIAŁALNOŚĆ W INNYCH DZIEDZINACH – W okresie zarządzania swym majątkiem prowadził rozległą działalność patriotyczną i społeczną, finansował szkoły istniejące i zakładał nowe. Nie szczędził także pieniędzy ofiarując nawet znaczne kwoty na cele patriotyczne i społeczne, m.in. przekazał 10 tys. rubli Towarzystwu „Sokół” na zakup domu w Mińsku. Działał w polskich tajnych organizacjach oraz w Mińskim Towarzystwie Rolniczym. Od 1913 roku był członkiem Rady Miejskiej Mińska. Przez długie lata zwalczał prawosławie i białoruski ruch narodowy.

10. WAŻNIEJSZE GODNOŚCI I STANOWISKA W INSTYTUCJACH, TOWARZYSTWACH NAUKOWYCH I REDAKCJACH – Od 24 III (wybór zatwierdzony 3 IV) 1911 do śmierci był współpracownikiem Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności (od 1919 Polskiej Akademii Umiejętności).

11. NAJWAŻNIEJSZE WYRÓŻNIENIA I ODZNACZENIA – [brak informacji].

12. INNE INFORMACJE – Na skutek choroby ojca zmuszony był przerwać studia na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim (w 1880) i powrócić w rodzinne strony, by przejąć zarząd rozległych dóbr rodzinnych (ok. 3 tys. mórg czyli ok. 1726 ha) w Mińskiem, gdzie spędził kilkadziesiąt następnych lat. Czas ten wykorzystał na badania przyrody oraz na pracę społeczną i patriotyczną. W roku 1917 zgłosił się do pracy w polskim szkolnictwie w Mińsku i uczył w szkołach średnich przez r. szk. 1917/1918. Po zajęciu Mińszczyzny przez Armię Czerwoną (bolszewików) został inspektorem szkół, początkowo powiatu nowogrodzkiego, a od II 1919 – powiatu wileńskiego. Komisja Fizjograficzna PAU finansowała mu w latach 1925–1926 i 1929–1930 badania grzybów okolic Trok, a w 1926 – grzybów Puszczy Białowieskiej.

Przygotował obszerne opracowanie zawierające szczegółowe opisy w języku łacińskim znalezionych przez siebie bardzo licznych gatunków grzybów, w tym wielu wyróżnionych jako nowe, oraz atlas tych grzybów składający się z kilku tysięcy barwnych tablic przez niego wykonanych. Przez wiele lat dążył do wydania tego dzieła. Jednak znaczne koszty druku kolorowych tablic spowodowały, że pozostało w rękopisie, a po śmierci Prószyńskiego zbiór ten uległ rozproszeniu. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego (co najmniej od 1923).

Po I wojnie światowej mógł dysponować tylko częścią majątku, jaka znalazła się w granicach Polski. Był to majątek Dubica położony w gminie Czuczewicze w powiecie łuninieckim (województwo poleskie). W 1924–1930 parcelacją i sprzedażą tego majątku zajmował się syn Konstantego Prószyńskiego – Kazimierz. Pomimo wyprzedazy większości gruntu, nie przekazał ojcu otrzymanych pieniędzy. Następny pełnomocnik nie tylko nie przekazał mu pieniędzy uzyskanych z dalszej sprzedaży, ale jeszcze znacznie zadłużył majątek. Władze skarbowe spłata tę długu obciążyły K. Prószyńskiego.

Z natury był życzliwy i uczynny, chętnie dzielił się swoją wiedzą i doświadczeniem. Od 19 VI 1936 – na płatnym urlopie zdrowotnym (aż do przejścia na emeryturę). Pochowany na Cmentarzu św. Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie.

13. WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH ŹRÓDEŁ – Archiwalne: Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie [Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas] – zespół *Akta Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*: F 175 A 14 nr 436 –teczka osobowa – Konstanty Prószyński, F 175 I Ab 56 – Wydział Matematyczno-Przyrodniczy 1930/31, F 175 I Ab 314 – Sprawozdania roczne 1933/34, F 175 I Bb 41 – Akta osobowe – Konstanty Prószyński, F 175 VII B 53 – Protokoły Rady Wydziału 1919/20, F 175 VII B 55 – Protokoły Rady Wydziału 1921/22, F 175 VII B 59 – Protokoły Rady Wydziału 1925/26. Publikowane: [anonim], 1936. Ś.p. Konstanty Prószyński. *Wszechświat* 6(1734): 190; P. Köhler, 2002. Botanika w Towarzystwie

Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności. Botany at the Academic Society of Cracow, Academy of Sciences and Letters and the Polish Academy of Sciences and Letters (1815–1952). *Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności* t. 2, ss. 373; J. Movšovičius [J. Mowszowicz], 1940. Vilniaus miesto ir jo apylinkiu floros tyrinejimu apzvalga ypac kreipiant demesi i jos buvusiui ir dabartiniui augalu izmybes. Entwurf von Forschungen der Pflanzenwelt Wilnas und seiner nachsten Umgegend unter spezieller Besonderheiten. *Kosmos* [Kowno] 21(7–12): 233–266; J. Mowszowicz, 1985. Prószyński (Proszyński) Konstanty (1859–1936). *Polski Słownik Biograficzny* t. 28, s. 568–569; Mowsz. [J. Mowszowicz], 1987. Prószyński Konstanty (1859–1936). [W:] S. FELIKSIĄK (red.), *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa, s. 434–435; J. Rukšėnienė, D. Jonynaitė, 2006. *Vilniaus universiteto herbariumo senoji kolekcija. Augalų atlasas*. Vilnius, Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, 119 s. [ilustracje – akwarele K. Prószyńskiego, rec.: *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 2007 52(1): 253–254]; P. Wiśniewski, 1938. Konstanty Proszyński. Wspomnienie pośmiertne. – Nachruf. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 15(4): XXXVII–XXIX.

14. MATERIAŁY IKONOGRAFICZNE – J. Movšovičius [J. Mowszowicz], 1940. Vilniaus miesto ir jo apylinkiu floros tyrinejimu apzvalga ypac kreipiant demesi i jos buvusiui ir dabartiniui augalu izmybes. Entwurf von Forschungen der Pflanzenwelt Wilnas und seiner nachsten Umgegend unter spezieller Besonderheiten. *Kosmos* [Kowno] 21(7–12): 233–266; P. Wiśniewski, 1938. Konstanty Proszyński. Wspomnienie pośmiertne. – Nachruf. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 15(4): XXXVII–XXIX.

Piotr KÖHLER

Biogram powstał w ramach realizacji grantu: NPRH/912-Bibl: HINC ITUR AD ASTRA. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939. Monografia zespołowa.